

**СЕМАНТИКА УКРАЇНІЗМІВ У РОСІЙСЬКОМУ ТЕКСТІ
(ДО 90-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ АКАД. НАН УКРАЇНИ В. М. РУСАНІВСЬКОГО)**

**SEMANTICS OF UKRAINISMS IN A RUSSIAN TEXT
(TO THE 90TH BIRTHDAY OF V. RUSANIVSKYI,
ACADEMICIAN OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCE OF UKRAINE)**

Полякова Т.М.,

orcid.org/0000-0001-5711-9967

кандидат філологічних наук,

провідний науковий співробітник відділу мов України

Інституту мовознавства імені О.О. Потебні Національної академії наук України

Анікіна І.В.,

orcid.org/0000-0003-2760-8422

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри слов'янських мов та зарубіжної літератури

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

У статті розглянуто особливості функціонування української лексики в російських текстах широкого хронологічного зрізу та різного жанру. Вивчення українсько-російської мовної взаємодії у російському художньому тексті відомих класиків XIX – поч. XX ст. (В. Короленка, М. Лєскова, О. Купріна, Г. Квітки-Оснoв'яненка, І. Буніна) надає можливість з'ясувати методи залучення інокультурних лексем у російський текст, причини їхнього використання та висвітлити семантику українізмів, яка може зазнавати змін у вербальному російському оточенні. Досліджуються зміни та зрушення у значеннях українських лексем, що нерідко зумовлюється індивідуально-авторським поданням і тлумаченням таких одиниць у художньому тексті. Розвиток лексико-семантичної структури українізмів аналізується в історичному, зіставному аспектах, де базою дослідження для авторів поданої статті слугують праці українських лінгвістів із цього питання, насамперед відома монографія В. М. Русанівського «Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов» (Національна Академія наук України відзначила у 2021 р. 90-річний ювілей вченого).

Вивчення функціонування українських лексем у сучасному публіцистичному стилі, в інтернет-комунікації актуалізовано політичними подіями у житті двох соціумів, зумовлено появою цілого спектра семантичних наслідків у результаті численних інтенцій російськомовного адресанта. Встановлено, що найбільш поширеними змінами у семантичній структурі українізмів, вжитих у мас-медіа, є розвиток нових лексико-семантичних варіантів, звуження або розширення значень, набуття протилежних значень, конотативних відтінків і стилістичних рис, затвердження національного культурно-історичного компоненту.

Українсько-російські контакти в першій чверті XXI ст. свідчать про безперервність та інтенсивність мовних східнослов'янських зв'язків поза межами індивідуально-авторських художньо-літературних традицій, на що впливає сам хід історії, специфіка геополітичної ситуації тощо.

Дослідження розвитку лексико-семантичної структури українізмів у сучасних російських текстах різного жанру надає необхідний матеріал для лексикографічної практики та теорії лексичної семантики.

Ключові слова: міжмовні контакти, українсько-російська мовна взаємодія, художній текст, мова ЗМІ, лексичне запозичення, лексико-семантична структура, українізм, академік НАНУ В. М. Русанівський.

The article describes specific features for functioning of Ukrainian vocabulary in Russian texts of a wide chronological range and different genres. Studying Ukrainian and Russian linguistic cooperation in a Russian literary text of famous 19-20th centuries classics (V. Korolenko, M. Lieskova, O. Kuprina, H. Kvitka-Osnovianenko, I. Bunin) provides for considering the methods to use the lexemes of foreign culture in a Russian text, including the reasons for its implementation. It also help outline the semantics of Ukrainisms that can be changed at a verbal Russian environment. We study the changes and improvements in the meanings of Ukrainian lexemes that are often caused by their individually authorial interpretation in a literary text. The development of lexical and semantic structure of Ukrainisms are being analyzed in historical and comparative aspects. Here the studying base for authors is provided by works of Ukrainian linguists: a famous monograph 'Sources of Development of East Slavic Literary Languages' by V. Rusanivskyi (the National Academy of Science of Ukraine celebrated his 90th birthday in 2021).

The study of functioning of Ukrainian lexemes in a present publicistic style and in the Internet communication is reasoned by political events in the lives of both societies. It is also predetermined by the development of range semantic results caused by immense intentions of a Russian speaking addresser. The most spread changes in a semantic structure of Ukrainisms used in mass media are interpreted as the development of new lexical and semantic variants, contraction or expansion of meanings, acquirement of opposite meanings, connotative shades and stylistic features, confirmation of a national cultural and historic component.

Ukrainian and Russian contacts in the first quarter of the 21st century prove the continuity and intensity of lingual East Slavic bonds out of individual and authorial literary traditions. The course of history and specific features of geopolitical situation, etc also influence it.

The study of the development of lexical and semantic structure of Ukrainisms in modern Russian texts of different genres gives the necessary material for lexicographic practice and the theory of lexical semantics.

Key words: inter lingual contacts, Ukrainian and Russian language cooperation, literary text, the language of mass media, lexical meaning, lexical and semantic structure, an Ukrainism, academician of the National Academy of Science of Ukraine V. Rusanivskyi.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення особливостей функціонування української лексики в російських текстах різного жанру фіксується в лінгвістичній літературі початком XIV століття. Із середини XX ст. вплив української мови (літературної, адміністративно-ділової, розмовно-побутової) на російську мову всебічно аналізується у працях відомих українських лінгвістів – І. К. Білодіда, О. С. Мельничука, М. М. Пилинського, В. М. Русанівського, О. Б. Ткаченка. Дослідження цих науковців базуються на значному класичному матеріалі з етимології та порівняльно-історичного мовознавства: у цьому аспекті вагомим внеском у зазначену проблематику стає монографія В. М. Русанівського «Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов», яка виходить друком у 1985 р. Увага до українсько-російських мовних контактів особливо активізується у другій половині XX ст. Актуальними стають наукові праці Т. К. Черторизької, Г. П. Їжакевич, Л. М. Стоян, Н. Г. Озерової. Інтерес лінгвістів до питання українсько-російської мовної взаємодії (насамперед вчених України) є цілком зрозумілим, оскільки для представників полікультурного соціуму проблема мовного взаємовпливу завжди залишалася відкритою та динамічною.

На сьогодні спостерігаємо безліч спроб та розмаїття підходів до висвітлення причин і наслідків входження українських мовних елементів у російську літературну мову, побутове мовлення, в літературу наукового жанру, в практику медійного дискурсу (про це свідчать праці таких українських лінгвістів, як Н. В. Барбари, І. А. Синиці, Т. М. Полякової, І. В. Анікіної, Л. Дикої). Досліджуються передумови та специфіка функціонування українізмів у російській літературній мові [1], у практиці наукового жанру [2], з'ясовуються фактори та особливості залучення українських лексем у публіцистику, тексти засобів масової інформації або інтернет-ресурси [3; 4; 5].

У зв'язку із сучасними геополітичними умовами явище українсько-російських мовних контактів викликає інтерес за кордоном і вивчається лінгвістами далекого зарубіжжя [6].

Зрозуміла на перший погляд проблема процесів українського запозичення насправді має низку складних аспектів, зумовлених історико-етимологічним питанням встановлення шляхів

просування та асиміляції (осідання) українізмів у російській мові – обласних, застарілих, розмовних слів, лексем загального східнослов'янського фонду або лексем із розвиненим семантичним об'ємом у своїй змістовій структурі, які претендують на визначення 'актуалізованої', 'реактивованої' української лексики в сучасній російській мові (мові художніх творів або засобів масової інформації). Спостерігається тенденція до визначення певних українізмів як новітніх запозичень. Потребують вивчення методика залучення українських лексичних елементів у російський текст, процеси семантичної трансформації українізмів, їхній прагматичний потенціал.

Постановка завдання. Завданням поданої статті є дослідити чинники залучення українських лексичних елементів у російські тексти різноманітного жанру, авторські методи висвітлення їхньої семантики, лексико-семантичні (культурологічні) розбіжності східнослов'янських лексем, прагматичний потенціал інокультурних номінацій у російському тексті.

Виклад основного матеріалу. Індивідуально-авторський відбір українізмів у російському тексті тісно пов'язаний з причинами вживання таких елементів, їхнім функціональним навантаженням, з тематикою твору, з особливостями біографії авторів, з прагматичними інтенціями російськомовного адресанта.

Що насамперед спонукає автора до вживання того чи іншого українізма в російському художньому тексті? Перш за все це, звичайно, українська тематика і відсутність у російських відповідників аналогічних символічних функцій. Саме властиві українським вокабулам символічні функції роблять їх прихованими або асоціативними знаками, які не мають прямих аналогів в інших мовах; такі українізми мають відмінне художньо-стилістичне забарвлення, не маючи при цьому особливі предметно-логічні відмінності [7, с. 190]. За нашими підрахунками найбільш частотними та загальноновживаними у цьому плані є українізми *калина, рушник, тополя, хата, мазанка, шлях, млин, криниця, садок, местечко, лозняк, парубок, чумах, свитка* (твори В. Короленка, М. Лескова, О. Купріна, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Буніна).

Вербально-опосередкований опис семантики таких українізмів, окрім територіального співвід-

несення, містить специфічні ознаки української культури і традиції. Так, якщо це *хата*, то вона, зазвичай, ‘біла, мазана, утопає в садку, в блідо-рожевих мальвах’ і т. д., тобто має свій специфічний національний вигляд; у самій хаті («*хате*») традиційно наявні «пучки чебреца, любистка “для духу” за иконою, за образами...» (див. оповідання О. Купріна «Ночлег» [8, I, с. 320–322], «Гамбринус» [8, IV, с. 157], «Поход» [8, II, с. 522]).

Характеристика просторового оточення та внутрішнього наповнення такого українського об’єкта, як *хата* посилюється художньо-зваженими деталями, додатковими символами-позначеннями. Такий опис семантичного наповнення українізму (але в більш стислому вигляді) стає сталим і подається в сучасних словниках російської літературної мови із зазначенням «в Україні» (див., наприклад, Великий тлумачний словник російської мови С. Кузнецова, 2000 р.). Твори згаданих письменників презентують семантичну багатоваріантність українізмів *чоловік*, *жінка*, *пан*, *москаль*, ілюструють розбіжності в українській та російській мовних картинах світу, тобто, як приховані лінгвокультурні знаки національного світосприйняття, такі лексеми відбивають саме українську ментальність. Наприклад, О. Купрін і Г. Квітка-Основ’яненко вживають українську лексему «*весельє*» (‘весілля’), її словотвірні похідні («пели *весельные* песни»), які вказують на те, що обрядова традиція одруження в Україні пов’язується з емоцією радощів, веселощів (пор. з російською номінацією «свадьба», яка відображає результат такої дії, як ‘сватання’). В. Короленко вживає українізм *шибеник* на позначення «разбойника» в прямому і переносному сенсах (що вказує на сприйняття людини/«разбойника», як такої, що порушує закон і яку чекає відповідний фінал – ‘шибениця’).

Номінативна, культурологічна і пізнавальна функції українізмів у російському художньому тексті реалізуються на тлі авторських тлумачень українських лексем, які досить широко і яскраво відбивають інформативний об’єм номінацій. Це може бути простий постпозитивний переклад у дужках: *клуня* («рига»), *дзиллик* («стул»); розгорнений опис, який супроводжує вживання таких українізмів, як *хата*, *шлях*, *местечко*, *капелюх*. Зафіксовано різноманітні індивідуально-авторські прийоми розкриття семантики українізмів, наприклад, тлумачення через словосполуку або підбір синонімів (‘*хата* – сказочная избушка’ ‘*палац* – барский дом’, ‘*лайдаки* – ленивые голодранцы’); підбір стилістичних еквівалентів, що відбиває культурний рівень комунікантів

у художньому діалозі: «– Разве же это ружо? Ты бы еще сказал по-деревенски: *рушница*. То дома было ружо, а на службе зовется просто: малокалиберная скорострельная пехотная винтовка...» [8, III, с. 414]; розгорнене пояснення із вказівкою на ареал уживання: «Пункт находился на плотине, пересекавшей реку Збруч... Многие являлись со своими женами и дочерьми, ужинали в буфете <...>, иногда составлялась партия ландскнехта, или, по-тамошнему, “*дьябелка*”» [8, I, с. 463].

Тлумачення того чи іншого українізма не супроводжується авторською згадкою чи натяком на його етимологію, шляхи появи в українській мові. Але є наявною така тенденція: насамперед тлумачиться семантика тих українізмів, які є запозиченими з турецької мови (*сердюк*, *харциз*, *кирея*, *сурмы*), з польської (‘*на потуху*’, *блакитный*, *шляхта*), з італійської через німецьке або польське посередництво (*дукаты*), з балтійських мов (*клуня*), з німецької, що увійшли в українську мову через польське посередництво та мають латинське коріння (*турбуватися*, *шанувать*, *дзиллик*, *кушитик*, *кошит*, *родзинки*), з латини через польське посередництво (*пензель*, *цимбалы*, *канты*), тобто висвітлюється та семантика, яка є абсолютно непрозорою для російськомовного адресата. Наприклад: «Короля должно *шанувать* (почитать)»; «Павел Григорьевич вышел в столовую рассматривать хозяйские портреты и т. п. *кушитики*, по стенам висящие» [9, IV, с. 25, 418].

Висвітлюється семантика тих українізмів, які характеризуються лексико-семантичною варіативністю в українській та російській мовах (коли при спільній формі та інколи достатньо близьких значеннях слова мають все ж таки відмінні лексико-семантичні варіанти): укр. *сыр* – рос. «творог», укр. *гарбуз* (*арбуз*) – рос. «тыква», укр. *квасок* (особлива м’ясна страва із цибулею) – рос. зменш. «квасок», укр. *холодец* – рос. «ботвинье из раков», укр. *неделя* – рос. «воскресенье», укр. *ослон* – рос. «скамейка», укр. *брыль* – рос. «шляпа», укр. *рыбалка* – рос. «чайка», укр. *стихи* – рос. «уроки», укр. діал. *петух* – рос. «глухарь» (написання українізмів подано відповідно до авторського оригінального тексту); тлумачаться українізми, які мають спільну семантику на певному історичному етапі розвитку східнослов’янських мов: укр. *воля* – рос. «свобода», укр. *великий* – рос. «большой», укр. *добрий* – рос. «хороший», укр. *вал* – рос. «пряжа». Наприклад: «... *сыр*, или, говоря по-петербургски, “творог”...» [9, IV, с. 186]; «Потом он взвесил моего глухаря на руке и похвалил: – *Петух* хороший... *Добрий петух*... Ну, с полем вас, паныч!» [8, IV, с. 114].

Отже, у російські художні твори з українською тематикою залучаються українізми, висвітлюються їхні значення. Це явище набуває більш інтенсивного характеру, якщо автор твору є вихідцем з України. У таких текстах активізується вживання лексем, які знаходяться «на межі» українсько-російської лінгвокультури: це слова спільного східнослов'янського фонду, лексика, яка визначається в російській лексикографічній літературі як периферійна, застаріла або книжна, або як така, що є притаманною південним і західним російським областям.

Так, у творах В. Короленка з низки синонімічних номінацій 'изгородь, плетень, перелаз, тын' перевага надається лексемі 'тын', з номінацій 'вещать, кричать, кликать' обрано 'кликать', з низки дієслів 'ругаться, браниться, лаяться' вживано лексему 'лаяться', серед синонімів 'плохой, поганый', 'выпь, бугай', 'рыжий, рудой', 'клен, явор' обрано те слово, яке належить саме до української мови (ці слова подано нами курсивом). Наприклад: «Перестанет, бывало, плакать и начнет его нехорошими словами "лаять". Ну, Роман на нее не сердился. – Да и что же ты, – спрашивает, – лаешься?.. ты все же брось голосить, а то я осержусь <...> Вот Оксана полагает, полагает его, да и перестанет» [10, с. 110] («лаять... зап., юж. бранить, ругать» [11, II, с. 241]).

Саме тут виникають питання щодо визначення приналежності лексем до словникового складу української і російської мов (розвитку їхньої семантики), щодо історії літературного вживання номінацій у східнослов'янських мовах, мовних контактів (руху, «подорожі» слів) і фактів запозичення, на які у своїй книзі «Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов» надавав чітку, науково обґрунтовану відповідь акад. В. М. Русанівський. У цьому аспекті монографія В. М. Русанівського є певним хронологічним покажчиком, у ній проаналізовано особливості українсько-російської мовної взаємодії, наведено наявні розвідки відомих слов'янських лінгвістів-класиків XIX – XX століть.

Так, в одному з оповідань І. Буніна читаємо таке: «В *гирлах* же было совсем лето, много стрекоз вилося над *очеретом*, много *скиглило* *рыбалок*, отражавшихся в серебристых разливах реки» [Бунин, IV, с. 156]. Фіксуємо одразу декілька лексем, які відтворюють колорит українського пейзажу (у цитаті їх виділено курсивом). І якщо з номінаціями *скиглиць*, *рыбалка*, *очерет* все зрозуміло (*рыбалка* – «юж. рыбная птица чайка»; *скиглиць* – «млрс. выть, плакать»; *очерет* – «юж.

камыш, тростник» [11, II, с. 776, IV, с. 116, 196], то не так все просто з лексемою *гирло*. Російські словники тлумачать її значення таким чином: «*гирло* – укр. букв. 'горло', геогр. обл., разветвление речного русла, рукав; употр. по отношению к рекам, впадающим в Черное и Азовское моря» [12, I, с. 563]. Чи вважати лексему українським запозиченням? Чи це історичне надбання східнослов'янського фонду? Монографія В. М. Русанівського «Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов» надає переконливі аргументи щодо вживання українського слова *гирло* в російській мові, починаючи з XVII ст., коли йшлося насамперед про чорноморські справи. Українізм пройшов довгий шлях становлення своєї семантики в російській мові різного жанру: від загального значення 'гирло ріки' (адміністративні документи та розмовне вживання, вживання у південно-російських говорах) до територіального лексико-семантичного варіанту (крайня великоруська північ) – «невелика морська протока, що з'єднує Біле море з океаном» [13, с. 156].

Вживання українського слова в російському художньому тексті XIX – поч. XX ст. ілюструє і складні семантичні протиставлення. Наприклад, у повісті О. Купріна «Поединок» читаємо таке: «– У себя в деревне занимался кузнечным мастерством. *Ковалем* был» (8, III, с. 464). Українські відповідники багатьох російських лексем ('жито', 'конь', 'коваль') фіксуються в російських текстах вже у XVII ст. Як зазначав В. М. Русанівський, досліджуючи взаємозбагачення східнослов'янських літературних мов широкого хронологічного прошарку, функціонування таких номінацій зумовлене певним контекстом – акцентом на позаросійській реалії, тому лексеми такого типу вміщують у своєму значенні семантичний компонент приналежності до української дійсності [13, с. 155]. Схоже явище фіксуємо і сьогодні на прикладі вживання українізма *заробитчанин* у російських текстах різного характеру (див. далі).

Дещо інші функції українізми виконують у текстах ЗМІ, публіцистиці, інтернет-комунікаціях, де спостерігається суттєва трансформація їхнього семантичного наповнення, значний розвиток лексико-семантичної структури (у зв'язку з реалізацією конотативних відтінків у значеннях, що є результатом прагматичних інтенцій російського мовця). Насамперед, мова йде про номінації новітніх реалій у житті українського (пострадянського) соціуму. Це такі лексеми, як *майдан*, *зрада*, *свидомый*, *покращення*, *заробитчанин*, *мова* та ін. Наприклад, українська лек-

сема *майдан* набуває у 2013 – 2014 рр. відразу декілька нових лексико-семантичних варіантів: ‘революція, протест, акція непокори, що відбувається на головній площі країни, міста’; ‘угруповання людей, які приймають участь в акції протесту’; ‘різновид сучасних політтехнологій’ тощо [4]. Лексема *заробитчанин* у російському публіцистичному дискурсі номінує саме ‘українця, який перебуває на заробітках за кордоном’. Українізми *свідомий* і *покращення* завдяки іронічному, саркастичному відтінку, який реалізується в російському медійному контексті, набувають значень своїх антонімів (тобто «свідомий» і «покращення» в лапках). Номінативний об’єм лексеми *мова* звужується, відтак українізм використовується на позначення не будь-якої мови, а саме ‘української’. Українізм *зрада* набуває значення ‘поразки’, хоча спектр його номінативного потенціалу є досить широким і контекстуально не обмежується, на чому наголошують реальні учасники суспільно-політичної комунікації, наприклад: «В Украине очень любят говорить *зрада*... Только *зрада* – это не открытая измена, ведущая к поражению, но и сознательное содействие противнику... *Зрада* – это головотяпство, халатность, наплевательское отношение к задачам» (Эхо Кавказа. Новостной веб-сайт. 12.06.2022).

Низка українізмів (*москаль*, *парубок*, *вишиванка*) зазнають розширення свого семантичного об’єму. Цікавим у цьому аспекті є вживання полісемантичної номінації *москаль* (насамперед у російськомовних текстах ЗМІ України), яка в українській лінгвокультурі традиційно реалізовувала значення «москвич; росіянин; солдат; військовослужбовець» [11, II, с. 912]. Складна семантична структура лексеми зазнала подальшої трансформації на початку ХХІ ст. – спостерігається тенденція надати лексемі *москаль* ще більший політизований зміст, що призводить до затвердження експресивного оніму етноса, стабілізації негативізму (мовного утворення з пейоративною семою), наприклад: «На практике в Украине есть целые категории людей, которые подвергаются постоянной дискриминации. Это, во-первых, национальные группы, т. е. те, которых в социальных сетях

по политическим или национальным мотивам называют крысами, ватниками, *москалями*...» (Вести. 1.06.2021, с. 4). Таким чином, вживання лексеми *москаль* зі зниженою оцінкою у своєму значенні, яке обумовлено сучасними історичними екстралінгвістичними факторами, значно вплинуло на розвиток лексико-семантичної структури відомої (а наразі – актуалізованої) української лексеми.

Висновки. Отже, головними причинами вживання українізмів у російському художньому тексті є відсутність їхніх російських відповідників, що визначає українські лінгвокультурні знаки символічними та асоціативними. Семантика українізмів у російському художньому тексті висвітлюється з індивідуально-авторських позицій, і таке тлумачення ілюструє розбіжності в українській та російській мовних картинах світу, семантичну багатоваріантність українізмів, лексико-семантичну варіативність українізма та російського слова. Складні та різнобарвні семантичні трансформації українізмів у російському вербальному оточенні обумовлені тисячолітньою історією взаємовпливу східнослов’янських лінгвокультур, що відбито та охарактеризовано у класичних працях науковців ХХ ст., зокрема у монографії корифея українського мовознавства, акад. НАН України В. М. Русанівського.

Залучення українізмів до сучасного медійного дискурсу та специфіка їхнього використання пов’язані з прагматичними цілями та новими геополітичними викликами розвитку східнослов’янських суспільств. Українізми в російських ЗМІ (в інтернет-спілкуванні) можуть зазнавати суттєвих семантичних змін у своїй лексико-семантичній структурі – розширення чи звуження значення, надбання конотативних відтінків та стилістичних рис, затвердження специфічного лінгвокультурного (національно-колеритного) змісту.

Подальше вивчення розвитку лексико-семантичної структури українізмів у сучасних російських текстах різного жанру, особливостей їхнього функціонування надасть цінний матеріал, необхідний у лексикографічній практиці, у формулюванні теоретичних позицій лексичної семантики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аникина И. В., Полякова Т. М. Функции украинизмов в русском художественном тексте с философской проблематикой. *Південний архів (філологічні науки)*. Херсон: ХДУ. 2020. Вып. LXXXI. С. 30–36.
2. Синица И. А. Языковая личность ученого-гуманитария XIX века. Київ: ВД ім. Дм. Бурого. 2006. С. 247–266.
3. Барбара Н. В. Украинизмы-вкрапления в русских газетных текстах. *Науковий вісник*. Херсон: ХДУ. 2018. Серія «Лінгвістика». Вып. 18. 2013. С. 217–222.

4. Полякова Т. М. Семантичні трансформації лексеми майдан у сучасній російській мові (на матеріалі російських текстів ЗМІ). *Мова і культура*. Київ: ВД ім. Дм. Бураго. 2015. Вип. 18. Т. III (178). С. 52–59.
5. Дика Л. Функції українізмів у російськомовних текстах (на матеріалі мови блогерів). *Наукові записки НаУКМА*. Мовознавство. 2018. Т. 1. С. 75–82.
6. Bilaniuk L. Contested Tongues. *Cultural Correction in Ukraine*: Cornell University Press Ithaca and London. 2005. 230 с.
7. Чередниченко О. Про мову і переклад. Київ: Либідь. 2007. 248 с.
8. Бунин И. А. Собрание сочинений: в 9 т. Москва: Гос. изд-во худ. литературы. 1965–1967.
9. Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Зібрання творів: у 7 т. Київ: Наукова думка. 1978–1981.
10. Короленко В. Г. Избранные произведения. Москва: Гос. изд-во худ. лит-ры. 1948. – 672 с.
11. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. Москва: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей. 1955.
12. Словарь современного русского литературного языка: в 17 т. Москва–Ленинград: Наука. 1950–1965.
13. Русанівський В. М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов. Київ: Наукова думка. 1985. 232 с.